

BIZONYÍTÁSI KÍSÉRLET A BÜNTETŐELJÁRÁS SZOLGÁLATÁBAN

A címben megfogalmazott állítás valójában kérdés is lehetne, hiszen mindnyájunkban felmerülhet, hogy a 2003-ban hatályba lépett büntetőeljárás törvényben (a továbbiakban: új Be.)³⁹⁰ bizonyítási eljárásá tett bizonyítási kísérlet valóban a büntetőeljárást szolgálja-e? Olyan bizonyítási eljárásról van-e szó, amelynek indokolt a megtartása? Időszerű e kérdések megfogalmazása, hiszen ismételten büntetőeljárás kodifikáció zajlik, amelynek során előbb-utóbb meg kell, hogy fogalmazódjon, mi legyen a bizonyítási eljárások, és azon belül is a bizonyítási kísérlet sorsa. Több megoldás is lehetséges:

- a) A bizonyítási eljárások a bizonyítási kísérlettel együtt átkerülnek az új kódexbe;
- b) felhagynak a bizonyítási eljárások csoportosításával;
- c) a bizonyítási kísérlet beleolvad a szemlébe.

Ad a) A bizonyítási eljárások a bizonyítási kísérlettel együtt átkerülnek az új kódexbe

Az új Be. szakítva a magyar büntető eljárásjogi hagyományokkal, nemcsak bizonyítási eszközöket csoportosít és nevesít, hanem bizonyítási eljárásokat is. A bizonyítási eszközöket jellegüktől függően a nyomozó hatóság, az ügyész, illetőleg a bíróság különböző eljárási cselekmények által ismeri meg,³⁹¹ a bizonyítási eljárás azt a célt szolgálja, hogy bizonyítási eszközöz juttassa a hatóságot. A jogalkotó a bizonyítási kísérlet mellett bizonyítási eljárásá tette a szemlét, a helyszíni kihallgatást, a felismerésre bemutatást, a szembesítést és a szakértők párhuzamos meghallgatását. A bizonyítási eljárások nevesítése csak részben teremtett új jogintézményeket, mivel a régi Be.-ben megfogalmazott bizonyítási eszközökhöz viszonyítva csupán a szakértők párhuzamos meghallgatása tekinthető újszerűnek, továbbá a helyszíni kihallgatás, amely azonban megőrizte a korábbi helyszínelés vonásait.

Vannak, akik vitatják, hogy egyáltalán szükség volt-e a bizonyítási eszközök mellett a bizonyítási eljárásokat is csoportosítani. Tremmel Flórián szerint „*törvényszerkesztési szempontból nem célszerű a büntetőeljáráson, azaz a nagy eljáráson belül „kis eljárásokról”, azaz bizonyítási eljárásokról szólni,*”³⁹² és az sem tűnik jó megoldásnak, hogy a Be. a bírósági eljárásban is használja a bizonyítási eljárás kifejezést, amely a tárgyaláson történő bizonyítás lefolytatásának a szabályait foglalja magában. Emellett az is aggályosnak tekinthető, hogy nem minden bizonyítási cselekmény került be a nevesített bizonyítási eljárások közé. Olyan eljárási cselekmények hiányoznak a bizonyítási eljárások csoportjából, mint például a poligráfos vizsgálat vagy a szagazonosítás szolgálati kutya igénybevételével, és ide vehetjük a titkos adatszerzést, valamint a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenységét is.

³⁹⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

³⁹¹ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 296. o.

³⁹² Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 68. o.

Mind a hatályos Be., mind a születő új Be. kódex tekintetében érdemes feltenni a kérdést, helye van-e a bizonyítási eljárások között a bizonyítási kísérletnek? A hatályos Be. két bekezdést szentel a bizonyítási kísérletnek. A 121. § (1) bekezdés alapján a bíróság, illetőleg az ügyész bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetőleg körülmények között megtörténhetett-e. A második bekezdésben a törvény arról is rendelkezik, hogy a bizonyítási kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetőleg megtörténhetett. Ugyanúgy, mint a nevesített bizonyítási eljárások mindegyike, a bizonyítási kísérlet is alkalmas a vallomásellenőrzésre. Emellett bármilyen körülmény, megállapítás merül fel az eljárásban, ennek megerősítése vagy gyengítése is várható tőle. A bizonyítási kísérletnél az eljáró hatóság mesterségesen hozza létre azokat a körülményeket, amelyek között a kérdéses esemény lezajlott, azért, hogy a folyamatot – a rá vonatkozó természeti törvényszerűségek működését – tanulmányozni lehessen.³⁹³ A bizonyítási kísérlet rekonstrukcióján keresztül erősít meg, vagy zár ki valamilyen felvetést.³⁹⁴ A bizonyítási kísérlet főbb típusai.

- A jelenségek észlelhetőségének megállapítása (pl. láthatóság, hallhatóság, szagok és ízek érzékelhetőség, megkülönböztethetősége).³⁹⁵
- Valamely művelet végrehajtási lehetőségének tisztázása (pl. adott eszközzel milyen módon okozható sérülés³⁹⁶ vagy a pénzjegynyomdában a bankjegyek nyomtatása elvégezhető volt-e az addig ismert adatok szerinti módon, egyáltalán beindíthatóak voltak-e a nyomtatók³⁹⁷).
- Bizonyos esemény (vagy annak meghatározott része) miként mehetett végbe.³⁹⁸
- Bizonyos műveletekhez, eseményrészletek vagy történések lefolyásához szükséges időtartam megállapítása (pl. bizonyos távolság megtételéhez mennyi idő szükséges).
- Nyomcsoportok keletkezési folyamatának elemzése (pl. több nyom mindegyike külön-külön is bizonyítja saját keletkezési folyamatát, együttes jelentkezésük azonban keletkezési sorrendjük, illetőleg a nyomkereszteződések léte felőli többletinformáció forrása lehet).³⁹⁹
- Az események szereplői bizonyos egyéni tulajdonságainak (pl. erejének, ügyességének, jártasságainak), képességeinek (pl. adaptációs képességének, látó- és halló érzékelésének, egyéni ingerküszöbének stb.) megismerése (pl. egy bizonyos típusú lakatot a gyanúsított képes-e – mint állítja – kinyitni egy meghajlított drótdarabbal).⁴⁰⁰

³⁹³ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminálisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 173. o.

³⁹⁴ Tóth Mihály: Vázlatok és szemelvények a büntető eljárásjog tanulmányozásához I. Egyetemi jegyzet. PPKE JÁK, Budapest, 1999. 151. o.

³⁹⁵ Bócz Endre – Finszter Géza: i.m. 174. o.

³⁹⁶ Uo.

³⁹⁷ Bodor Tibor – Székely Ákos – Vaskuti András: Büntető eljárásjog I. Jogi szakvizsga kézikönyvek. Novissima Kiadó. Budapest, 2011. 219. o.

³⁹⁸ Bócz Endre – Finszter Géza: i.m. 174. o.

³⁹⁹ Bócz Endre – Finszter Géza: i.m. 175. o.

⁴⁰⁰ Bócz Endre – Finszter Géza: i.m. 174. o.

A bizonyítási kísérlet ellen szól, hogy ritkán veszik igénybe, amelynek oka lehet, hogy az ügyek jelentős része nem igényli a bizonyítási kísérletet. Másrészt egyes esetekben időigényes a bizonyítási kísérlet elvégzése, itt elég csak arra gondolni, ha egy nyári hónapban télies időjárásra lenne szükség ahhoz, hogy megbízható legyen a bizonyítási kísérlet eredménye. Szintén a bizonyítási kísérlet hátránya, hogy alapja lehet a téves kizárásnak, amennyiben a bizonyítási kísérlet eredményeként tévesen zárják ki a gyanúsítottat a feltételezett elkövetők köréből. Az is érv lehet a bizonyítási kísérlet ellen, hogy nem feltétlenül lehet olyan körülményeket teremteni, amelyek jellemezték a vizsgált eseményt vagy jelenséget. Minél nagyobb az eltérés, annál kevésbé megbízható a bizonyítási kísérlet eredménye.

A bizonyítási kísérlet előnyei közé tartozik, hogy nem feltétlenül igényli, hogy a terhelt vagy a tanú maga vegyen benne részt, vagyis a szereplők helyettesíthetők adott esetben. Az is a bizonyítási kísérlet mellett szól, hogy az eseményt alkotóelemeire lehet bontani, tiszta megfigyelésre adódik lehetőség, és ismétlésre is sor kerülhet. Az ismétlést az indokolja, hogy alaposabb megfigyelésre ad lehetőséget, illetve azt is igazolja, hogy a bizonyítási kísérlet során kapott eredmény nem véletlenszerű. A többi bizonyítási eljáráshoz hasonlóan a bizonyítási kísérlet is eredményezhet újabb vallomást, amelynek a bizonyító ereje növekedhet, amennyiben a korábbi vallomástól az új vallomás a bizonyítási kísérlet eredménye miatt tér el, hiszen a „vallomás igazságtartalmának ellenőrzésére szolgáló bizonyítási kísérlet egyfajta szembesülés a valósággal az azon résztvevő, korábban vallomást tett személy (akár terhelt, akár sértett-tanú) esetében. A bizonyítás-elméletileg értékeesebb, negatív, kizárt eredményt hozó bizonyítási kísérlet önmagában alkalmas lehet olyan hatások kiváltására, amely vallomás változtatást idéz elő a résztvevő személyben. Szembesül a személy a kísérlet során, hogy állítása tarthatatlan, az nem felel meg a valóságnak, az eljárás során feltárt bizonyítéknak. Ám hangsúlyozandó, hogy ez a negatív, lezáró-kizáró eredménnyel bíró bizonyítási kísérletnél működhet, a pozitív esetében, a lehetőségi eredménnyel ilyen produktum nem várható, nem jön létre szembesülési feszültség, a valóság és a vallomás közötti ellentét.⁴⁰¹

A bizonyítási eljárásoktól kivétel nélkül azt várják, hogy bizonyítási eszközhöz juttassa a hatóságot. A bizonyítási kísérlet esetében a bizonyítási eszköz az okirati bizonyítékként figyelembe vehető jegyzőkönyv, illetve jelentés lehet, amely rögzíti az eljárási cselekmény lefolyását, valamint annak eredményét. Azt mondhatjuk, hogy jellegében a bizonyítási kísérlet beleilleszkedik a bizonyítási eljárások csoportjába, így ha a kodifikátorok úgy döntenek, hogy átemelnék a bizonyítási eljárások csoportját az új kódexbe, a bizonyítási kísérletnek is ott van a helye.

Ad b) Felhagynak a bizonyítási eljárások csoportosításával

A megoldás az is lehetne, ha az új Be. kódex statikus része sorolná fel a bizonyítási eszközöket (tanúvallomás, szakvélemény, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat, terhelt vallomása), és a dinamikus részben lehetne elhelyezni a bizonyítási eljárásokat, pontosabban bizonyítási cselekményeket a nyomozás és a bírósági eljárás menetét szabályozó szakaszoknál. Bár a bírósági eljárásban a hatályos Be.-ben nevesített bizonyítási eljárások közül a szembesítést, illetve a szakértők párhuzamos meghallgatását alkalmazzák

⁴⁰¹ Fenyvesi Csaba: Kihallgatási taktika. Egyetemi jegyzet a Kriminálisztikai Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatói számára. PTE ÁJK, Pécs, 2009. 64-65. o.

túlnyomórészt, ennek ellenére nem látom indokoltnak megfosztani a bíróságot más bizonyítási cselekmények alkalmazásától sem.

Kérdéses viszont, hogy szükség van-e a jelenleg nevesített bizonyítási eljárások mindegyikére, egyiket-másikat nem kellene-e kivenni a büntetőeljárás törvényből (illetve a készülő Be. kódexben szükséges-e az összes bizonyítási eljárást elhelyezni). Ez a felvetés a bizonyítási kísérletnél sem ördögtől való, hiszen ritkának mondható az alkalmazása, ténylegesen gyakorlati jelentőséggel a közlekedési bűncselekmények körében bír.⁴⁰² Ha egyenként tekintünk végig az egyes bizonyítási eljárásokon, a felismerésre bemutatás ellen például felhozható érvként, hogy vitatható a megbízhatósága. Fenyvesi Csaba kutatásai során arra jutott, hogy a látásra épülő felismerésre bemutatás első helyen szerepel a veszélypontok között.⁴⁰³ Fenyvesi szerint a felismerésre bemutatás „justizmord” veszélyű, ugyanúgy, mint a tévedő tanúk vallomásai, a hamis beismerés vagy a rosszul elvégzett szemle. Veszélyesnek minősülnek a bizonyítási kísérlet hibái, amelyek főként abban veszélyesek, hogy valakit tévesen zárhatnak ki a feltételezett elkövetők köréből. Kevésbé veszélyesek a szembesítés hibái⁴⁰⁴. Ez utóbbi bizonyítási eljárás azzal is támadható, hogy csak ritkán hoz eredményt. Annak ellenére, hogy átlagosan minden második ügyben tartanak szembesítést, Fenyvesi Csaba 2005 és 2007 között folytatott empirikus kutatásai alapján az eredményessége mindössze 12-14% körül mozog.⁴⁰⁵ A 80-as években is folyt egy empirikus kutatás, 800 vétségi eljárást vizsgáltak bírósági szakban, és arra jutottak, hogy szemle vagy felismerésre bemutatás lefolytatására a vizsgált ügyekben nem került sor, bizonyítási kísérletet a 800 ügyből mindössze három alkalommal rendeltek el.⁴⁰⁶ Vétségi nyomozásokat is megvizsgáltak, a 800 ügy 20,5%-ában tartottak szemlét, 1%-ban bizonyítási kísérletet és 0,6%-ban felismerésre bemutatást.⁴⁰⁷ A rendőrségnél helyi szinten ritkán alkalmaznak bizonyítási eljárásokat. 2013-ban például az Érdi Rendőrkapitányságon nagyságrendileg 5000 büntetőügy folyt, ezek során közel 300 szemlét tartottak, és szintén közel 300 szembesítést, továbbá 156 felismerésre bemutatást, 21 helyszíni kihallgatást, és mindössze 3 bizonyítási kísérletet. Szakértők párhuzamos meghallgatása egy sem volt.⁴⁰⁸

Meglátásom szerint az ismertetett veszélyek és a ritka alkalmazás sem jelenti annak akadályát, hogy továbbra is szerepeljenek a hatályos törvényben nevesített bizonyítási eljárások, közöttük a bizonyítási kísérlet is az új kódexben, de immár nem bizonyítási eljárásként.

Ad c) A bizonyítási kísérlet beleolvad a szemlébe

Ennek a megoldási lehetőségnek is vannak hagyományai, hiszen már a XVIII-XIX. században is a szemle keretében került sor a bizonyítási kísérlet eljárási mozzanataira emlékeztető cselekménysorozatra. Akkoriban is olyan kérdésekre keresték a választ a

⁴⁰² Bodor Tibor – Székely Ákos – Vaskuti András: Büntető eljárásjog I. Jogi szakvizsga kézikönyvek. Novissima Kiadó. Budapest, 2011. 219. o.

⁴⁰³ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. MTA Doktori Értekezés. 2013. 172. o.

⁴⁰⁴ Fenyvesi Csaba: i.m. 167. o.

⁴⁰⁵ Fenyvesi Csaba: A szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 2008. 112. o.

⁴⁰⁶ Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1985. 281. o.

⁴⁰⁷ Szabóné Nagy Teréz: i.m. 245. o.

⁴⁰⁸ Zierer Ildikó: A bizonyítási eljárások és azok végrehajtásának gyakorlati tapasztalatai. TDK dolgozat. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest 2014. 1-47. o.

bizonyítási kísérlettel, hogy „*lehetséges volt-e a bűntett elkövetése a sértett vagy a gyanúsított által megjelölt módon*”,⁴⁰⁹ vagy azt vizsgálták, hogy a tanú a helyszín adott körülményei között tényleg láthatta-e az általa megjelölt személyt vagy tárgyat.⁴¹⁰ Egészen az 1962. évi 8. sz. tvr. a büntetőeljárásról megalkotásáig (a továbbiakban: I. Be.) a szemle részét képezte a bizonyítási kísérlet, majd az I. Be. óta nyomozási kísérletként nevesítették. „*A nyomozási kísérlet valamely, az ügyben releváns cselekmény megtörténtének, vagy jelenség előfordulási lehetőségének mesterségesen megteremtett, de az eredetivel egyező feltételek mellett való megállapítására szolgáló nyomozási cselekmény volt. Lehetőleg az eredeti történés helyén, időpontjában, napszakban, időjárási és megvilágítási viszonyok között kellett megtartani.*”⁴¹¹

Nyomozási kísérletre csak akkor kerülhetett sor, ha az a résztvevők és környezetük emberi méltóságát, becsületét nem sértette, és életüket, egészségüket nem veszélyeztette. Ugyanúgy, mint a bizonyítási kísérletnél, a terheltet nem lehetett kényszeríteni az eljárási cselekményben való részvételre. Akkoriban voltak, akik azért vitatták a nyomozási kísérlet létjogosultságát, „*mert a nyomozási kísérlet céljában és eredményében nem más, mint a szemle egy speciális fajtája.*”⁴¹²

A szakirodalom ismerte a bírósági kísérletet is, amelyet viszont nem nevesített az I. Be. Nagy Lajos szerint a tanúkihallgatás során a bírósági kísérletnek az volt a gyakorlati jelentősége, hogy a vallomásban foglalt egyes adatokat, illetőleg a jelenség megtörténtét vagy azzal összefüggésben a tanú észlelésének lehetőségeit és körülményeit – azonos feltételek megteremtése, illetőleg a cselekménynek a bíróság előtt történt lejátszása mellett – konkrét tények alapján ellenőrizte a bíróság. Ehhez hasonlónak vélte azt a jelenséget, amikor a tanú vallomása közben szemléltető módon mutatja be, közli észleleteit. „*Ez a közlési mód kiegészíti a szóbeli közlést olyan adatokkal is, amelyeket esetleg a tanú szóban képtelen közölni.*” Emellett bizonyos vonatkozásokban esetleg pontosabb, megbízhatóbb, a többi tanú és a bíróság által jobban ellenőrizhető mint a szóban tett vallomás – állapítja meg Nagy Lajos.⁴¹³

Úgy gondolom, a bizonyítási kísérlet kiforrott bizonyítási eljárás, éppen ezért érdemes lenne megtartani a szemlétől önálló bizonyítási cselekménynek, olyannyira önállóknak, hogy ne a szemle egy speciális fajtája legyen, mint arra a korábbiakban már volt példa.

Záró gondolatok

Az új Be. szakítva a hagyományokkal, kialakította a bizonyítási eljárások csoportját, és nevesítette a bizonyítási eljárásokat. Ebbe a csoportosításba került bele a bizonyítási kísérlet is, amely a korábbi büntetőeljárás törvényben (1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról) még a bizonyítási eszközök között szerepelt. Felmutattam három lehetséges utat, amelyet követhetne a kodifikálás alatt álló új büntetőeljárás törvény. Úgy

⁴⁰⁹ Szokolay István: Büntetőjogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk és ügyvédek számára. Pest, 1845. 369. o.

⁴¹⁰ Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977. 253. o.

⁴¹¹ Bolgár György – Kárpáti László – Traytler Endre: A bűnügyi védő munkája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 68. o.

⁴¹² Bolgár György – Kárpáti László – Traytler Endre: A bűnügyi védő munkája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 69. o.

⁴¹³ Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 363-364. o.

gondolom, érdemes lenne a második utat választani, amely szerint a bizonyításról szóló statikus fejezetben helyezkednének el a bizonyítás szabályai mellett a nevesített bizonyítási eszközök, viszont a bizonyítási cselekményekre vonatkozó eljárási szabályok pedig a dinamikus részben, a nyomozás és a bírósági eljárás menetére vonatkozó szabályok között lehetnének. Itt foglalhatna helyet a bizonyítási kísérlet is. Így megszűnhetne a bizonyítási eljárások csoportja, viszont a jelenlegi bizonyítási eljárásokhoz képest bővíthetne a bizonyítási eszközök megszerzését célul kitűző felderítést, illetve bizonyítást szolgáló eljárási cselekmények köre.

Így meglátásom szerint a nyomozás menetének keretében fellelhetővé kellene válnia a szemlére, a helyszíni kihallgatásra, a felismerésre bemutatásra, a bizonyítási kísérletre, a szakértők párhuzamos meghallgatására, a titkos adatszerzésre és a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenységére, valamint a poligráfós vizsgálatra és a szolgálati kutyával végzett szagazonosításra vonatkozó szabályoknak. A bírósági szakban szűkíthető a kör, így a szemle, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés, a szakértők párhuzamos meghallgatása, valamint a poligráfós vizsgálat kerülhetne a tárgyalás menetének szabályai közé.

Bár, a bizonyítási kísérlettel szemben felmerülnek aggályok, ennek ellenére nem gondolom azt, hogy ki kellene venni a Be.-ből, mivel számos ügyben éppen a bizonyítási kísérlet járulhat ahhoz, hogy a hatóság megfelelő irányba vigye a nyomozást, illetve a bíróság helyes ítéletet hozzon, így összességében megállapítható, hogy a szakszerűen végrehajtott és eredményét tekintve megfelelően kezelt bizonyítási kísérlet nem hátráltatja, hanem szolgálja a büntetőeljárást.